

«Igl autur aber sto esser suverans»

Per Leo Tuor ei il publicum romontsch il meglier publicum dil mund

■ (ac) Onna Maria Tumera ni Ils antenats. Aschia senumna la nova ovra da Leo Tuor che cumpara quels gis. Igl autur ei s'exprimus enviars la Quotidiana en connex cun siu niev cudisch sur da litteratura ed autras peractivas. Gievgia sera ha liug la presentaziun ufficala da Onna Maria Tumera a Sumvitg.

Onna Maria Tumera ei era ina eglia da anavos. Tgei muntada han ils temps vargai per Tei?

Leo Tuor: Tgei sei? Il material che jeu drovel cheu per scriber ei per part material ord il vargau. La cumposiziun ei fatta el present. Historias e carstgauns han adina da far cul vargau e cul present. Igl ei in scenari sco jeu havess bugen viu il vargau e sco jeu vesel il present: Schregs, gagls plein colurs, plein zambagls, baul barocs, baul gigins. Ei tonscha sch'il mintgadi ei ner/alvs sco la gassetta. Ei tonscha sch'ls tgaus dalla glieud ein polarisai: U ch'ins ei per l'America ni ch'ins ei in terrorist, u ch'ins ei per Arafat ni per Sharon, pil RG ni in traditur. Jeu sun unfis cun quella discussiun. Litteratura ha dad arver la perspectiva e mussar la cumedia. Ella ha da delectar ils lecturs duront ch'els legian e suenter e da svegliar en els lur atgnas historias. Mintga autur gjavischia in lectur cun gronda fantasia. Scriber sur digl avegnir stat buc ella tradiziun romontscha, fuss per mei era memia apocaliptic e relativ sempel: Il vargau ha baghegiu las tuors, il present ha entschiet a destruir ellas. Terrorissem e binladissem ei ina caussa dalla perspectiva. Eis ei barbarissem ni civilisaziun? Bin Laden en scadin cass ei buc in product dil Tierz mund, mobein in capitalist. El vegn ord ina gronda cultura digl orient. El ei ius tras las scolas digl occident. Ils paupers han mai interessau el. El globalischa sin sia moda cun inscener Hollywood, aber concretamein, enstagl silla teila da glin. Quei plai buc als Americans. Els han reagau sco in Polifem tschiec.

A mi par'ei era dad esser ina eglia da per part melancolica. Lai Leo Tuor encrescher per quei ch'ei stau?

Litteratura ha dad arver la perspectiva e mussar la cumedia

Ha Homer schau encrescher per la destrucziun da Troja? Ha Valle-Inclan schau encrescher per siu bratsch amputau? Ha Cendrars schau encrescher per la legiun jastra, per la musica dalla haubizas tudestgas, per la birocrazia dalla armada franzosa? La damonda ei danvonz. La melanconia ei ina gronda forza creativa

Dürrenmatt ha scret sur dil romontsch la construcziun melancolica: «... die vierte, die rätoromanische Schweiz, gibt es nur noch literarisch.» Quei ha quei cudisch vuliu demonstrar e nuot auter: Che Dürrenmatt hagi raschun. En quei senn lai Tuor encrescher per quei ch'ei stau.

Munta quella eglia da ina fuigia dil present?

In che scriva stat en ina tradiziun. Sch'el zuppa buc quei bein avunda, resca el da vegnir stemflaus sco reacziunari ni sco almodischs. Ins vul semper esser «moderns», entscheiva bugen cun novas causas: Nova gassetta, niev lungatg. L'idea ei veglia: In pievel, ina nazium, in

lungatg, ina gassetta, in esser. Quei vein nus toch schon giu tochen las ureglias en quella veglia Europa, quei status quo american. Unificar ei banalisar. Penibel vegn ei sch'ins entscheiva da niev, per quei ch'ins enconuscha ni vul buc enconuscher il vegl. En quella situaziun ei ina entira partida da giuvens Romontschs semanevrada viaden: Ella ha ferdau ch'ins sappi far carrieretta cun perdegar il niev, e spera da vegnir da zuppentar aschia aunc el medem mument sia nunenconuschientscha dil vargau. Nossas «forzas» serecruteschan ord emploiai mercantils! Ils sissonotgers levan era il niev, els vevan aber profundas enconuschientschas dil vegl, fuvan intellectuals e buca banausas e vevan ina basa filosofica. Els legian aunc oz lur filosofos da lu, denton sco belletristica. Litteratura sco fuigia dil present, supponas Ti? Quei fuss penibel. Il present litterar stat en contrast cun in present da fugir. Lein buca scumbigliar litteratura cun realitad. La fuigia dil present ei luvrar 10 uras en di e dapli, gudignar pli che tschun melli francs il meins, esser contonschibels 24 uras en di, telefonar enstagl dad onanar, cuorer d'in termin a l'auter, perdegar allas dunnas ch'ei astgien buca scatschar aber sez mai esser a casa ina sera e schar trer si ellas ils affons -- han ils buttitschers buc avunda da mirar sin lur venter? --, far la fuera alla glieud con impurtonts ch'ins seigi ed indispensabels en quei ch'ins fetschi. Tut quei ein fuigias dil present. Sch'ins ha in manco da suveranitat sto ins cumpensar quei zaco. In autur aber sto esser suverans. La suveranitat entscheiva cun tgiar sils raps e buca ver piazza segira. Mintgin che tila siu job dil tempel en, diesch onns avon la pensiun, e sefutra dalla «sfidas», muossa sia suveranitat.

Ni eis ella necessaria per capir il mund actual?

Gie, il mund actual capeschan ins mo tras la litteratura. La litteratura ha da mussar ch'il mund real ei in cabaret nunpussivel. Ei va ella realitad per banalitats sco pussonza, chezras piazzas, prestisch e prestasch, ei va per semussar e far blabla, per sebetter sco Winkelrieds adina puspei en novas «sfidas». (In plaid da rietscher che vegn, sco tut il bien, dall'America, ord il vocabular dalla strategia da management e dils militars. Pils Americans dat ei buca problems, sulettamein «sfidas».) Ei va ella realitad per mussar, tgi ch'ei il pli spert. Ei va per tschienavels secunda. Ei va per dar da crer, per mussar si alla glieud ch'ins fetschi neiv biologica. Cartei buca plaid da quei ch'ei dian e scrivani! Quei tut ei toch schi lungurus sco la lala dil muezzin. La litteratura sto trer giu caultschas als globis dalla globalisaziun e dalla biologisaziun, aschia ch'ei stattan cheu mo

cun tschiep e gravatta. La litteratura sto provocar, tener serrau il Lucmagn igl unviern, far sgreffels ella platta dil muain, per che la lodola ni il cucu ni pervia da mei schizun il tgaper (era el ei in utschi cantatur) sappien puspei cantar, sgarar. Quei ei buc adina emperneivel, il scadenar dalla litteratura.

Suenter Giacumbert Nau ei Onna Maria Tumera Tia secunda ovra litterara pli gronda. Ils lecturs romontschs ein scarts, la renconuschientscha d'ordvart per la litteratura romontscha plitost magra. Tgei motive-scha tei da scriber?

Danunder has Ti quella informaziun? Jeu less dir ch'els lecturs romontschs seigien in fetg fideivel publicum. Il meglier publicum dil mund. Jeu adurel miu publicum. Sch'in autur romontsch venda 1500 cudischs e nus quintein cun 50 000 lecturs potenzials ei quei tuttina 3% che cumpran e legian forsa. In autur dalla Germania che ha treis pertschien che legian el ha 2 1/2 milliuns lecturs.

Era la renconuschientscha europeica per la litteratura romontscha ei fetg gronda. Jeu legiel pli bia egl exteriur che el Grischun ni en Svizra. Per exempel haiel jeu legiu mia litteratura quest matg a Salamanca ed a Frankfurt. Per exempel haiel jeu legiu mia litteratura a Mosca (per in haras Wodka sco gascha, che jeu hai partiu culs clochards e musicants ella Metro, la pli biala metro dil mund, ils pli grondius musicants dil mund). A Cuera hai jeu aunc mai legiu. Cuera teidla pli bugen las sentimentalitats dad Aitmatow, ha aber mai udiu aunc zatgei da Kuprijanow, quei poet schenial, russ atrasatras, che dorma ellas chinettas, che ha raquintau a mi che siu bab hagi schenghegiu ad el, cu el seigi naschius, igl entir Puschkin. Per Mosca ei aber schizun Tuor exotics, selvadis avunda e quei vul dir enzatgei.

La melanconia ei ina gronda forza creativa

L'auter onn ei planisau da leger els Stadis Uni. Quella tiara, nua che tut ei super, interesscha buca mei. Il pli grond gjavisch d'in autur fuss da leger ella America dil sid, burlir giu dil Corcovado, sco il Diu Adonai, che bergla tier Amos. Burlir giu dil Corcovado ch'ei spurlass ils turists giu dil cuolm sco da siglientar ils tschans ord il Draus. Aber encunter la litteratura d'in Gabriel Garcia Márquez

ni dad in Mario Vargas Llosa stuessan mes texts star cheu sco artechels nauschs ord la Quotidiana.

Quei che motivescha mei da scriber ei la pussonza e la magia dil lungatg. Senza quella magia havessan ni ils poets dalla Bibla ni Lenin ni Plato ni Caesar ni Napoleon scret buc ina lingia. Mia motivaziun da scriber ei buca l'ambiziun, sunder la medema sco ils tetovai che tuffavan da galera e che battevan ella legiun jastra. «Els battevan» – di Blaise Cendrars – «buc ord ambiziun, sunder ord bucca largia, ord provocaziun, per haver zatgei da rir, per muentar tschiep ed uffiern. E ch'ei petgi e scadeini. Pertgei mintgin veva giu pech ella veta, veva pitgau en ils dents, fuva ius amoc, fuva sutta posts a drogas, alcohol, vegnius sut las rodaglias ina ni duas gadas dil cafard, dall'amur. E tuts vevan surviviu tut. Malgrad tut, els fuvan raffina i cun tut las auas, e lur disciplina fuva dad itschal. Els fuvan schuldada professiunala, e la professiun dil schuldau ei in mistregn tarladiu e plein nodas sco la poesia.»

Auturs vegnan premiai, sco la biestga, han il medem status

Co selai viver sco scribent ni privatié? Aschia sco Ti tituleschas tei Tez.

In autur sto emprendre da viver empau dall'aria, dian quels ch'ei buc auturs. Poets survegnan lu in di in monument, cu el ei mort e siaran la bucca. Il meini ei che mo sch'igl autur ni igl artist vivi materialmein miserabel sappi el far enzatgei. Per quei seigi ei meglier sch'el steti buca meglier. Cun in cudisch vendiu gudognel jeu treis francs. Daco eis buca vegnius recter ni inspecter ni directer, ni correcter, Leo, ni professor, ni redacter, ni general, ni zuahelther? Ach, jeu havess stuiu dar si mia suveranitat e prender risguard e far fetamus. Zuar vein nus era da quels cun mistregns da gravitad che fan ed han fatg litteratura, aber els scrivan en schanuglias. Leo Tuor scriva buca en schanuglias.

Auturs survegnan mintgaton in premi. Ei vegn spitgau ch'els fetschien silmeins lu in enclin. (Bien avon Caluori hai jeu fatg inagada in enclin. Mia fantasia veva scumbigliu el cun Napoleon.) Auturs vegnan premiai, sco la biestga, han il medem status, ils gronds vegnan hanliai dallas casas edituras. Mintgaton fa in ni l'auter suicid. Il mund ei in mument perplex, lu serocla el vinavon. Quels exemplars che survivan survegnan ils premis gronds cuort avon la mort. (Il premi Nobel han ins entschiet a dar als morts!) Quei savess far scola era el Grischun: Stuschar anavos ils termins. Quei dils premis fan las regenzas per quietar ils auturs vivs (e morts) e ch'els vegnien buc engurni aunc il davos e cun la speranza ch'els scrivien aunc zatgei harmonisond. Quei ei tactica. Manevers harmonisonts aber ei quei che mazza la litteratura. «In per tuts e tuts per in» vein nus udiu avunda. Quei ei la canzun dils pèschs gronds, dils hais cun schnurra platta, tuttavia simpatica.

Ils litterats denton ein ballenas sburflontas ed ina ballena sin in monument ei sco da schar murir ella realitad in general en ina battaglia. Generals mieran enta letg. Aber ils militers vulan veser ils generals a murend ellas battaglia ed ils politichers vulan veser ils scribents sils monuments. Aschia ei quei. Mes signurs, Vus astgeis haver ni gust ni ferstan. Aber tgei vul ins far.

■ TRIN

«Happiness» culla Musica da Trin

(jc/ab) Vendergis, ils 31 da matg, e dumengia, ils 2 da zercladur, envida la Brass Band Musica da Trin a siu concert annual. Sut la direcziun da *Mario Bergamin* han las musicantas ed ils musicants da Trin preparau in program variont e divertent. Dad udir ein denter auter melodias enconuschantas sco «Jurassic Park» da John Williams, «Brass Live» da Willi Odermatt, «Joy, Peace and Happiness» da Richard Phillips ed «Autumnes Leaves», igl enconuscent solo per posauna da Joseph Cosma e Jacques Prevart. Solists dil concert ein *René Cadruvi*, *Roman Caprez* ed *Urs Villiger*. Il concert dalla «musica gronda» vegn enrihius da contribuziuns dalla Musica da giuvnils Trin/Flem culs dirigents *Heidi Cathomen* ed *Oliver Darms*.

■ TIR

Nov equipas sursilvanas al tir final

(gv) Suenter duas rundas cantunales dil campioniadi da gruppas ein ils participants dil final grischun enconuschant. 46 gruppas settan sonda proxima a Cuera il tir final per contonscher l'emprema runda svizra. Quella runda empermetta dabia tensiun, alla testa ein las gruppas aunc pauc ina ord l'autra. Sulettamein en categoria C ha Castrisch I in avantatg da nov puncts sin Vrin. Castrisch ei campioni svizzer ed ei en excellenta fuorma. Cun il cletg che s'auda adina empau vitier, ha quella gruppa bunas schanzas da danovamein far furori sin camp federal.

Ella categoria A ein cun Vial Sumvitg I e Schluen I duas squadras denter ils emprems ed ella categoria B s'audan Rofna e Morissen denter ils favorits. Cun Zuoz han els denton ina ferma squadra sco adversari.

Las gruppas qualificadas pil final a Cuera

Categoria A: 1. Andeer I, 955; 2. Cuera marcau I, 954; 3. Vial Sumvitg I, 948; 4. Schluen I, 945; 5. Eiggas Landquart; 6. Schmitten, 943; 7. Fideris, 943; 8. Luzein, 942; 9. Puschlav, 942; 10. Favugn, 941; 11. Spligia, 941; 12. Fanas, 940; 13. Cuera marcau II, 940; 14. Roveredo, 939; 15. Cuera Masans I, 939; 16. Arvigo, 938; 17. Tumein I, 937; 18. Haldenstein I, 937; 19. Bergaglia, 936.
 Categoria B: 1. Zuoz, 692; 2. Rofna, 489; 3. Morissen, 689; 4. Arvigo, 489.
 Categoria C: 1. Castrisch I, 739; 2. Vrin I, 730; 3. Sent I, 729; 4. Schuders I, 718; 5. Tumeigl, 724; 6. Samignun, 724; 7. Cuera marcau I, 722; 8. Flem I, 719; 9. Tavau, 718; 10. Schiers I, 717; 11. Grusch II, 716; 12. Jenaz I, 716; 13. Castrisch II, 715; 14. Jenaz II, 715; 15. Filisur, 714; 16. Luzein, 714; 17. Pontresina, 713; 18. Alvaschein, 713; 19. Riein-Sevelin, 713.
 Categoria D: 1. Zuoz, 912; 2. Peist, 908; 3. Tavau-Monstein, 907; 4. Tavau-Glaris, 904.

■ CICLISSEM

32 el sprint final

(gv) Suenter nov rundas da siat kilometers ein 32 ciclistas arrivai la dumengia vargada ella cuorsa «Wartensee» a Thal el final dalla cuorsa da juniors. Biabein in kilometer avon quei final ei *Matthias Blumer* da Bütschwil vegnius da mitschar. Tochen che la catscha sin el ei stada organisada, haveva el entgins meters avantatg. Alla testa dils persequitaders ha *Ursin Derungs* da Surcasti fatg tempo. Alla fin han sulettamein paucs centimeters muncau ad el per la victoria. Il second rang en ina concurrenza encunter l'elita dils juniors svizzers ei denton era in grond success pil giuven da Suraua.

reclama

Hallauer Rebberg - Terroir wie im Burgund
 Deshalb wird der kernschafflich am das Burg und erinnernde kalkhaltige Rebberg im Schaffhauser Klettgau auch als Burgund genant.
 WWW-KELTSGAU.HALLAU, WWW-FRUS.CH